

ВІЙСЬКОВІ КОНФЛІКТИ В КАВКАЗЬКОМУ РЕГІОНІ: ВІЗІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ (1989–2020)

Ткачук П. О., Скорич Л. В.

ВСТУП

На Півдні Російської Федерації перетинаються інтереси нових незалежних держав Кавказу, США, Європи, країн Близького і Середнього Сходу та самої Росії¹, що упродовж останніх трьох десятиліть приводило до кровопролитних збройних конфліктів, зокрема російсько-чеченських війн, азербайджано-вірменських військових конфліктів та російсько-грузинської війни. Актуальність теми розвідки зумовлена, по-перше, необхідністю аналізу досвіду держав Закавказзя щодо протидії як гібридній так і відкритій збройній агресії Росії і, по-друге, потребою розробки стратегії реінтеграції тимчасово окупованих українських територій Російською Федерацією в умовах російсько-української війни.

Історіографія та джерельна база розвідки ще не до кінця сформовані та перебувають на стадії становлення, постійної переоцінки вже наявних здобутків та перманентного поповнення новими позиціями літератури та історичних джерел. Джерельну основу статті становлять матеріали українських ЗМІ, інформаційні звернення, повідомлення політичних партій, публічні виступи української політичної / соціокультурної еліти, документи центральних органів влади, мемуари відомих громадсько-політичних діячів.

Основна мета розвідки полягає у всебічному аналізі:

- української оцінки вірмено-азербайджанського військового конфлікту 1991–1994 рр. та 2020 р.;
- реакції українського соціуму на російсько-чеченські війни (1994–2009 р.)
- сприйняття українським суспільством російсько-грузинської війни (2008 р.)

¹ Бондар О. Деякі конфліктологічні аспекти дій російської влади на Північному Кавказі. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1973/Bondar.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

1. Російсько-чеченські війни

Російсько-чеченські війни залишили глибокий слід у національній пам'яті, історії чеченського народу. В Україні ці події не залишилися непоміченими центральними органами влади, політичними партіями, експертами, які оцінювали військовий конфлікт, виходячи з національних інтересів нашої держави, політичних програм, особистих переконань, що збагатило українську суспільно-політичну думку цікавими інтерпретаціями перебігу війни.

Після розпаду СРСР у грудні 1991 р. новообраний президент Джахар Дудаєв оголосив про вихід Чечні зі складу Російської Федерації (РФ). У відповідь у Чечні був оголошений надзвичайний стан, який, де-факто, ввести не вдалося і з республіки почався вивід російських військ, що тривав до літа 1992 р. У грудні того ж року Чечено-Інгушська АРСР припинила існування юридично – Чечня стала фактично незалежною, але юридично не визнаною жодною державою².

9 грудня 1994 р. Президент Російської Федерації видав указ № 2166 «Про заходи щодо припинення діяльності незаконних збройних формувань на території ЧР і в зоні осетино-інгушського конфлікту», яким доручив уряду Росії «використовувати всі наявні в держави кошти для забезпечення державної безпеки, законності, прав і свобод громадян, охорони громадського порядку, боротьби зі злочинністю, роззброєння всіх незаконних збройних формувань»³. Уже 11 грудня 1994 р. підрозділи Міністерства оборони (МО) і Міністерства внутрішніх справ (МВС) Росії увійшли на територію Чечні, наступаючи по трьох напрямках: дві групи – з Північної Осетії й одна – з Дагестану. Не дивлячись на певні військові успіхи та взяття Грозного, підсумком Першої чеченської війни, яка закінчилася 31 серпня 1996 р., стало виведення російських військ із Чечні й фактичне визнання її незалежності⁴. Перша чеченська війна тривала з грудня 1994 р. по серпень 1996 р. За даними МВС Росії, в 1994–1995 рр. у Чечні загинули близько 26 тис осіб: 2 тис – російські військовослужбовці, 10–15 тис. – бойовики, а решта втрат – мирні жителі. За оцінками російської влади кількість

² Перша Чеченська війна. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1211M/>

³ Як починалась перша Чеченська війна 22 роки тому. URL: <https://hromadske.ua/posts/persha-chechenska-viina-22-roki>

⁴ Перша Чеченська війна. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1211M/>

загиблих тільки серед мирних жителів склала 70–80 тис людей і військовослужбовців федеральних військ – 6–7 тис⁵.

Перша російсько-чеченська війна сколихнула українське суспільство та стала важливим чинником, який вплинув на формування національної свідомості українців. Науковий директор фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та професор політології Києво-Могилянської академії О. Гарань заявив, що саме в цей період «багато людей в Україні замислилися: ми хочемо бути з Росією, щоб наші діти воювали і помирали у Чечні?»⁶.

Розглядаючи російсько-чеченську війну в контексті українського сприйняття цих подій варто передусім наголосити, що українці не тільки активно обговорювали перебіг бойових дій на сторінках засобів масової інформації (ЗМІ), медійних телемайданчиків, а й брали участь у конфлікті, воюючи проти військ Російської Федерації. Контакти між українськими та чеченськими націоналістами були встановлені ще задовго до того. Перша делегація Української національної асамблеї – Української народної самооборони (УНА–УНСО) відвідала Чечню у серпні 1994 р., друга прибула туди вже в жовтні (обидві очолював Анатолій Лупиніс). Третьою ж УНСОвською делегацією, яка з'явилася у Грозному 29 листопада 1994 р., керував Д. Корчинський. Відбулися зустрічі зі З. Яндарбієвим й А. Масхадовим (обидва згодом почергово виконували обов'язки Президента Чечні). Було досягнуто домовленостей про вербування спеціалістів із військово-повітряних сил (ВПС) в Україні⁷.

Водночас хоча українська преса доволі часто друкувала матеріали, присвячені подіям у Чечні, проте офіційні ЗМІ заперечували «український слід» у збройному конфлікті, обмежуючись позицією Міністерства закордонних справ (МЗС), яке констатувало тільки «можливі факти добровільної участі окремих громадян...» у російсько-чеченській війні⁸. Все ж, нерідко періодичні видання друкували матеріали, присвячені членам

⁵ Як починалась перша Чеченська війна 22 роки тому. URL: <https://hromadske.ua/posts/persha-chechenska-viina-22-roki>

⁶ МакГаффі Ю. «Україна – не Росія». Як і чому Київ 30 років йде геть від Москви – ВВС. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/ukrajina-rossiya-yak-daleko-ukrajina-pishla-vid-rosiji-za-ostanni-30-rokiv-ostanni-novini-50178922.html>

⁷ Кравченко М. Контакти УНА-УНСО з Чеченською Республікою Ічкерія. URL: https://sensor.net/ru/blogs/3229465/kontakti_unaunso_z_chechenskoyu_respublikoyu_chkerya

⁸ Дідич Б. Воїн. Сашко Білий. URL: <https://charivne.info/news/32417-voyin-sashko-bilyj>

УНА-УНСО, які воювали на Кавказі. Так, для прикладу, у газеті «Рівне вечірнє» від 21 січня 1995 р. передруковано статтю «Сашко Білий – боевик» із газети «Труд» (автор – спецкор Васілій Натикін). Зрештою, О. Музичка (прізвисько «Білий») українські мас-медіа вважали «чи не єдиним українцем, який офіційно знаходився в Чечні і воював на боці генерала Дудаєва» («Рівне вечірнє», 1995, вип. 3)⁹.

Подібні статті української преси офіційний Київ не коментував, як і старався «не помічати» факт того, що сформована з українців сотня «Вікінг» під командуванням «Білого» брала участь у зимовому протистоянні в Грозному (зокрема на площі «Минутка» і в столичному передмісті Чорноріччя), обороні Бамута, боях за Шаш, Аргун, Гудермес та Чечен-Аул. У районі трьох останніх населених пунктів діяли також загони під командуванням Шаміля Басаєва, в яких окремі підрозділи також склалися з українських добровольців¹⁰. Симпатії національно-свідомих українців до чеченців пояснити доволі легко, якщо згадати слова Д. Дудаєва, який у 1995 р. констатував: «Поки русизм існує, він ніколи не відмовиться від своїх амбіцій...»¹¹.

Дискусії щодо особливостей перебігу російсько-чеченської війни жваво велися у Верховній Раді України. Кожна з фракцій, представлених у парламенті, давала власну оцінку подій. Так, депутат В. Дорошевський (фракція «Комуністи України») відзначав: «Зараз і в пресі, і у виступах інформація про те, що питання Чечні є питанням номер один у міжнародних відносинах... Я вважаю, що це питання в межах ось тої заяви нашого Міністерства закордонних справ є цілком достатнім і всякі, так кажуть загравання, на національній основі неприпустимі. Нашому Парламенту є чим займатися, крім цього питання»¹².

І. Кірімов (фракція «Державність») відзначав, що «у Чечні гинуть люди», вважав доцільним «сказати своє слово»¹³. Зрештою, Б. Олійник запропонував схвалити резолюцію ВРУ, в якій

⁹ Дідич Б. Воїн. Сашко Білий. URL: <https://charivne.info/news/32417-voynin-sashko-bilyj>

¹⁰ Кравченко М. Бойові операції українців в Чечні. URL: https://censor.net/ru/blogs/3235209/boyiov_operats_ukrantsv_v_chedn

¹¹ Росія – рекетир: іще в 1995 Дудаєв попереджав про плани Росії вторгнутись у Крим. URL: https://texty.org.ua/fragments/78492/Rosija_reketyr_ishhe_v_1995_Dudajev-78492/

¹² Верховна рада України. Стенограма. 1994. 13 грудня. Засідання 45. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/3589.html>

¹³ Там само.

констатувати: «Ми народні депутати України, стривожені подіями, що розгортаються довкола Чечні твердо відстоюючи загальнолюдські гуманістичні принципи закликаємо сторони, задіяні в конфлікті, навіть найгостріші проблеми вирішувати тільки політичними мирними засобами. Звертаємося до всіх людей доброї волі недопустимо трагічного розбрату, мир всякесущим на землі народам»¹⁴.

Однак тільки 20 грудня О. Мороз запропонував на розгляд депутатів текст-звернення Верховної Ради України до Державної Думи і Ради Федерації Росії з приводу трагічних подій у Чеченській Республіці, де зазначено: «За свідченням засобів масової інформації, зокрема, і російських, в Чеченській Республіці ведуться бойові дії із застосуванням важкої зброї, що призводить до масових жертв і страждань цивільного населення. В трагічній ситуації, разом з представниками інших народів, опинились і наші співвітчизники: українці, жителі Чечні. Глибоко стривожені їх долею, ми закликаємо вас вжити всіх заходів для припинення пролиття крові. Ми переконані, що розв'язання проблеми силовими, збройними засобами призведе не лише до поглиблення конфлікту, а й може негативно вплинути на безпеку в регіоні і у всьому світі. Не маючи сумніву у відданості російського народу демократичним цінностям, закликаємо вас зробити все можливе для того, щоб закріплені в міжнародних пактах високі стандарти прав і свобод людини, про необхідність дотримання яких неодноразово наголошувало російське керівництво, були застосовані і до корінних народів Кавказу. Сподіваємося, що кровопролиття і позбавлення священного права на життя людини буде зупинено, і конфлік в цьому регіоні буде врегульовано політичними методами»¹⁵. За її схвалення проголосувало 290 народних депутатів¹⁶.

Окремі політичні партії підготували власні Резолюції щодо подій у Чечні. Так, 21 січня 1995 р. Центральний провід Народного руху України (НРУ) оприлюднив Заяву, в якій констатував: «Перебіг подій у Чеченській республіці Ічкерія свідчить, що Росія взяла курс на повне винищення чеченського народу. Російські війська перетворилися на банди вбивць, озброєні найсучаснішою бойовою технікою. Така «армія» становить серйозну загрозу безпеці як

¹⁴ Верховна рада України. Стенограма. 1994. 13 грудня. Засідання 45. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/3589.html>

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само.

самого російського населення, так і народам сусідніх з Росією держав. Протягом усього часу від проголошення своєї незалежності Україна зазнає економічного й політичного тиску з боку Російської Федерації. Погіршення економічної й внутрішньополітичної ситуації в Росії призводить до посилення агресивних реваншистських настроїв у російському суспільстві. Про це яскраво свідчить безпрецедентне з позицій міжнародного права внесення до порядку денного засідання Державної Думи Росії питання про «об'єднання Росії» та денонсування Біловезької угоди...»¹⁷.

Українська преса писала, що керівництво Росії переоцінило можливості власних Збройних сил у 1994 р. «Коли перший обраний президент Росії Борис Єльцин оголосив..., що використає “всі засоби в розпорядженні держави”, щоб розбити чеченські претензії на незалежність, він очікував, що зможе підкорити чеченців за допомогою швидкої демонстрації переваги в силі, – відзначали журналісти. – Надія й очікування полягали в тому, що Росія зможе повторити успіх, який США показали на Гаїті під час вторгнення у вересні 1994 року для швидкого усунення військової диктатури. Але Чеченська війна затягнулася на майже два роки й не принесла Москві жодних результатів окрім смерті лідера Чечні Джохара Дудаєва, який загинув у квітні 1996 року від російської керованої ракети»¹⁸.

Аналітик центру «Adastra» Ю. Пархоменко відзначала, що Чеченська Республіка була важлива для Кремля не лише для збереження територіальної цілісності РФ і запобігання «параду сецесій», а й з огляду на її силовий ресурс, який вірно захищатиме інтереси центральної влади як усередині Росії, так і за її межами. І, звичайно ж, мусульманська Чечня – це можливість бути залученим у політичні процеси в ісламському світі та просувати там свої інтереси¹⁹.

Розглядаючи причини, які змушували РФ закінчити війну в 1996 р., в інформаційному просторі України домінує думка, що «продовження бойових дій в Чечні могло серйозно зашкодити

¹⁷ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 270, оп. 2, спр. 12, арк. 66 ; Заява Центрального Проводу Народного Руху України. Вісник Руху. 1995. Спеціальний випуск. С. 22.

¹⁸ New York Times: Принизлива поразка на війні в Чечні навіть через 25 років впливає на Росію. URL: <https://www.unian.ua/world/10789889-new-york-times-prinizliva-porazka-na-viyni-v-chechni-navit-cherез-25-rokiv-vpivlyaye-na-rosiyu.html>

¹⁹ Пархоменко Ю. Навіщо Кремлю Чечня? URL: <https://adastra.org.ua/blog/navisho-kremlyu-chechnya>

престижу Росії на міжнародній арені і завадити лідерам провідних країн прибути в Москву на святкування 50-ти річчя перемоги над гітлерівською Німеччиною у Другій Світовій війні. У зв'язку з цим Єльцин підписав Указ щодо нормалізації обстановки в ЧР, яким оголосив мораторій на бойові дії в Чечні з 28 квітня по 11 травня 1995 року»²⁰.

Власне, перша російсько-чеченська закінчилася «мирним договором» у Хасав'юрті влітку 1996 р. фактично капітуляцією Москви, про що писали українські ЗМІ²¹. Газета «День» стривожено констатувала, що «ми могли б лише поспівчувати проблемам нашої північно-східної сусідки, якби не те, що з плином часу всі російсько-чеченські проблеми можуть стати водночас і українськими. Адже в Україні позиції тих політиків, які виступають за створення «союзу східнослов'янських народів» або приєднання України до російсько-білоруського союзу, або навіть за відродження СРСР, останнім часом посилюються»²².

Журналіст В. Портников відзначав, що «коли 30 років тому проголосили незалежність Ічкерії, дискусії головним чином зосереджувалися на темі можливого розвалу Російської Федерації і наслідках такого розвалу для сусідніх країн і всього світу. Але ця дискусія була беззмістовною. Ніяких реальних можливостей для юридичного оформлення незалежності Чечні просто не існувало через очевидний дисбаланс у силах сторін. Питання було тільки у ціні, яку Росія готова була заплатити за відновлення контролю над Чечнею та у згоді суспільства заплатити таку ціну»²³.

30 вересня 1999 р. в інтерв'ю російській газеті «Коммерсантъ» глава уряду Росії В. Путін повідомив, що нової війни з Чечнею не буде і цього ж дня надвечір танкові підрозділи російської армії увійшли на територію Наурського і Шелковського районів Чечні з боку Дагестану та Ставропольського краю. Війна, яка офіційно іменувалась контртерористичною операцією забрала життя більше 20 тис військових і 125 тис цивільних людей²⁴.

²⁰ День в історії – закінчення Першої Чеченської війни. URL: https://galinfo.com.ua/news/den_v_istorii_zakinchennya_pershoi_chechenskoj_viyny_275024.html

²¹ 25 років тому почалася Перша російсько-чеченська війна. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/first-russo-chechen-war/30320463.html>

²² Підлущкий О. Чи стануть російсько-чеченські проблеми проблемами України? URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/den-planeti/radgosp-nob>

²³ Портников В. Як Росія стала Чечнею. URL: https://lb.ua/world/2021/09/06/493299_yak_rosiya_stala_chechneyu.html

²⁴ Друга чеченська війна. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0930N/>

За словами П. Артимишина, український політикум відреагував на відновлення активних бойових дій на Північному Кавказі по-різному: представники центральних органів влади, Президент України Л. Кучма, якщо і згадував про конфлікт у Чечні, то обмежувався лише загальними фразами про необхідність якнайшвидшого завершення бойових дій на тлі засудження будь яких терористичних дій; прихильники націоналістичної УНА-УНСО, які вважали дії Росії у Чечні збройною агресією ще з часів першої чеченської війни, закономірно підтримали сторону прихильників Ічкерії; члени НРУ вважали війну в Чечні частиною плану Російської Федерації щодо створення політичної «димової завіси», яка би «весь час перебувала у центрі новин, відволікаючи, у такий спосіб, увагу росіян від інших внутрішніх політичних, економічних та соціальних проблем Росії»; Соціалістична партія України вбачала основну причину війни у Чечні у «кризі ельцинського режиму»; комуністи назагал вважаючи події у Чечні війною «одного бандитського угруповання російських олігархів проти іншого бандитського угруповання чеченців», основною причиною появи сепаратизму на Кавказі вважали розпад СРСР, який, мовляв, ініціювавши процес розвалу країни, за принципом доміно, спровокував відповідні умови і в Чечні²⁵.

2. Вірмено-азербайджанські війни

У 1987 р. розпочалися перші акції протесту вірмен в Нагірному Карабасі з вимогою відокремлення території від Азербайджану, що згодом вилилося у низку військових конфліктів між уже незалежними державами. Влітку 1988 р. Верховна рада Вірменської РСР дала згоду на входження Нагірно-Карабахської автономної області (НКАО) до складу Вірменської РСР і звернулася у зв'язку з цим до Верховної ради Азербайджанської ССР²⁶. У відповідь азербайджанська сторона заявила, що вирішення цього питання «не може входити до компетенції Вірменської РСР, а цілком і повністю стосується невід'ємного суверенного права Азербайджану»²⁷. Зрештою, у січні 1989 р. Москва запровадила пряме правління в Нагірному Карабасі, а в січні 1990 р. в Нагірному Карабасі

²⁵ Артимишин П. Початок другої військової кампанії в Чечні: бачення політичного та медійного середовища в Україні. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7329/1/Artymyshyn.pdf>

²⁶ Нагірний Карабах: 30 років протистояння. <https://www.radiosvoboda.org/a/29064079.html>

²⁷ Там само.

і прилеглих районах Вірменської та Азербайджанської РСР було запроваджено надзвичайний стан²⁸.

Військовий конфлікт викликав особливе обурення у жителів Української РСР зважаючи на бездіяльність КПРС, проте українська радянська преса намагалася перекласти усю вину на вірменських та азербайджанських «екстремістів». «На збірних пунктах військкоматів в Вірменії у ці дні тривожно – їх пікетують бородаті... молодчики, намагаючись зірвати військовий призов до радянських Збройних Сил, – писали радянські видання. – Мотиви їх протиправних дій до дрібниць збігаються з гаслами націоналістів Литви, Естонії, Грузії, деяких інших регіонів країни: «Ні Службі в окупаційній Армії!...»²⁹.

Комуністи України стверджували: «Ніхто не заперечує, що розгул екстремізму в Азербайджані привів, з одного боку, до загибелі безневинних людей, але з іншого – до вводу тут надзвичайного стану. Радянські воїни стали на шляху тих, хто грабував вірменські квартири, знущався над жінками, дітьми, обливав бензином і підпалював літніх людей... Словом армії довелося брати участь в суперечці, де були вже вичерпані всі аргументи розуму і серця... У важких умовах солдати свій обов'язок виконали. Там де введено надзвичайний стан ситуація сьогодні нормалізується»³⁰.

Компартія України намагалася приховати реальний стан справ в Нагірному Карабасі. Натомість національно-свідома українська еліта, з одного боку, побоювалася відправлення до конфліктного регіону військовослужбовців-українців та вимагала повернення, з іншого – наполягала на поверненні українських військово-службовців, які дислокувалися у військових частинах за межами Української РСР, на батьківщину.

Зрештою, 26 липня 1990 р. Верховна Рада Української РСР розпочала процедуру ухвалення Заяви щодо подій на Закавказзі, яку підготувала комісія з питань правопорядку та боротьби із злочинністю, а також комісія по правах людини. У проекті документу відзначено, що до Верховної Ради Української РСР з багатьох областей республіки надходять листи та звернення громадян, у яких висловлюється занепокоєння за життя і здоров'я їх рідних та близьких – співробітників органів внутрішніх справ та

²⁸ Нагірний Карабах: 30 років протистояння. <https://www.radiosvoboda.org/a/29064079.html>

²⁹ На поведи у неформалов. Слава родини. 1990 . 23 июня. С. 3.

³⁰ Там само.

інших правоохоронних органів України, що беруть безпосередню участь в охороні громадського порядку та локалізації міжнаціональних конфліктів в інших регіонах країни³¹.

Констатовано, що Верховна Рада Української РСР визнає неприпустимим у подальшому використовувати в цих цілях працівників правоохоронних органів України на території інших республік і наполягає на їх поверненні. Депутати Верховної Ради України вважають за необхідне довести до відома Президента СРСР свою занепокоєність направленням у райони загострення міжнаціональних відносин військовослужбовців внутрішніх військ, курсантів учбових закладів Міністерства внутрішніх справ СРСР, які дислокуються на території республіки³². Законодавчий орган УРСР звертався також до вищих органів державної влади та управління Вірменської РСР, Азербайджанської РСР, Киргизької РСР і Узбецької РСР із закликом власними силами оновити правопорядок на своїй території, не допустити насилля, забезпечити нормальні умови життя всім громадянам³³.

Загалом, станом на кінець вересня 1990 р. у Вірменії, Азербайджані, включаючи Нагірно-Карабахську автономну область, перебував 1121 військовослужбовець особового складу внутрішніх військ. Із них 35% – призовники з Української РСР (близько 400 осіб). Передбачалося до 5 жовтня вивести до республіки батальйон (200 осіб), а до 5 грудня – завершити поетапне виведення усіх військ на місце постійної дислокації³⁴.

Вірмено-азербайджанський збройний конфлікт (2020 р.) розділили українське суспільство на прихильників Азербайджану (переважно проєвропейськи настроєні громадяни України) та сторонників Вірменії (здебільшого проросійськи налаштовані жителі нашої держави). «Для України це стало додатковим викликом, адже одну зі сторін конфлікту ми визначили серед наших стратегічних партнерів. Це накладає певні зобов'язання, проте дії Києва виявилися зовсім не партнерськими, – зазначав редактор «Європейської правди» Ю. Панченко³⁵.

³¹ Стенограма засідання Верховної Ради Української РСР. Засідання 80 (26 липня 1990 р.). URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4423.html>

³² Там сам.

³³ Там само.

³⁴ Стенограма засідання Верховної Ради Української РСР. Засідання 6 (3 жовтня 1990 р.). URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4441.html>

³⁵ За крок від великої війни: чим особливий новий конфлікт Вірменії та Азербайджану. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/09/28/7114757/>

Журналісти зауважували, що «на жаль, «конфлікт у Нагірному Карабасі не має простого рішення. Він багато у чому відмінний від ситуації у Криму чи на Донбасі, тож, попри схожі елементи, абсолютної аналогії між ними немає. Та попри це, одного дня Києву все ж доведеться визначитися з пріоритетами. У тому числі – приміряючи свою відповідь до того, що ми хочемо чути від наших стратегічних партнерів у разі загострення бойових дій між Україною та РФ»³⁶.

Позиція української влади у період вірмено-азербайджанського збройного конфлікту була послідовною та виваженою. Її озвучив Президент України В. Зеленський: «Україна та Азербайджан підтримують один одного в питаннях відновлення суверенітету та територіальної цілісності обох держав у межах міжнародно визнаних кордонів»³⁷. Президент України вважав, що на прикладі конфлікту Азербайджану та Вірменії навколо Нагірного Карабаху українці й західні партнери України мають зрозуміти, що не буває «просто так «заморожених» конфліктів»³⁸.

«Я хотів би, щоб у цьому питанні наша держава, наші медіа, наше суспільство й особливо наші західні партнери звернули увагу, що не буває просто так «заморожених» конфліктів. Їх просто не існує. І ось вам приклад такого. Чому? Тому що він може бути заморожений на деякий час», – сказав Головнокомандувач ЗСУ 2 жовтня 2020 р.³⁹

Певний десонанс у цій злагодженій зовнішньополітичній кампанії України викликали слова народного депутата від партії «Слуга Народу» Л. Марченко, яка 1 жовтня 2020 р. заявила, що Україна «не пройде повз» надання військової допомоги Азербайджану, якщо виникне необхідність⁴⁰. «Україна готова на різних майданчиках підтримувати Азербайджан. Це і військова підтримка, і гуманітарна всім тим, що треба буде в майбутньому. Це

³⁶ За крок від великої війни: чим особливий новий конфлікт Вірменії та Азербайджану. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/09/28/7114757/>

³⁷ Зеленський і Алієв обговорили війну на Донбасі та конфлікт у Нагірному Карабасі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2839561-zelenskij-i-aliev-obgovorili-vijnu-na-donbasi-ta-konflikt-u-nagimomu-karabasi.html>

³⁸ Там само.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Депутатка «слуги» каже, що Україна за потреби військово підтримає Азербайджан. Аваков пропонує шукати їй таблетки. URL: <https://hromadske.ua/posts/deputatka-marchenko-zayavila-sho-ukrayina-za-potrebi-vijskovo-pidtrimaye-azerbajdzhan-avakov-zaperechuye>

військова ситуація», – заявила Л. Марченко в етері «Україна 24»⁴¹. У відповідь партія «Слуга народу» зробила офіційну заяву, в якій відзначено: «Повідомляємо, що особисті думки депутатів не є офіційною позицією фракції. І, тим паче, офіційною позицією держави. Народні обранці можуть висловлювати свої міркування та пропозиції з будь-яких питань. Проте рішення про надання допомоги іншим державам може ухвалювати тільки уряд та президент України»⁴².

Що стосується мого ставлення до надання військової допомоги – це повноваження верховного головнокомандувача..., – констатував В. Зеленський. – Тут у нас зрозуміла і виражена позиція: ми закликаємо до діалогу між Азербайджаном і Вірменією і закликаємо до деескалації цього конфлікту. Що стосується відносин з Азербайджаном, вони в останній рік-два особливі, це правда. Вони серйозні, потужні. Ми підтримуємо суверенітет і територіальну цілісність Азербайджану і вони так само завжди, коли ми говоримо про Крим, говорять, що була незаконна анексія Криму і завжди підтримують нашу цілісність»⁴³.

Проросійські політичні сили в Україні декларували свою підтримку Вірменії. Так, І. Ківа (ОПЗЖ) в етері телеканалу «NewsOne» озвучив скандальну заяву, в якій заявив, що «конфлікт у Нагірному Карабасі – це продовження тисячолітньої християнсько-мусульманської війни», та додав, що «як християнин буде підтримувати саме Вірменію». У свою чергу, посольство Азербайджану в Україні обурилося закликом народного депутата. «Подібні «висловлювання» народних обранців України не відповідають духу стратегічного партнерства між нашими країнами і можуть викликати лише крайнє обурення серед широкої громадськості як Азербайджану і Туреччини, так і української і світової громадськості», – зауважили в посольстві Азербайджану в Україні⁴⁴.

⁴¹ Депутатка «слуги» каже, що Україна за потреби військово підтримає Азербайджан. Аваков пропонує шукати їй таблетки. URL: <https://hromadske.ua/posts/deputatka-marchenko-zayavila-sho-ukrayina-za-potrebi-vijskovo-pidtrimaye-azerbaydzhan-avakov-zaperechuye>

⁴² У «Слuzі народу» прокоментували заяву Марченко щодо військової допомоги Азербайджану. URL: <https://www.unian.ua/politics/azerbaydzhan-u-sluzi-narodu-prokomentovali-zayavu-marchenko-shchodo-vijskovoji-dopomogi-azerbaydzhanu-novini-ukrajina-11168402.html>

⁴³ Зеленський розповів про чітку позицію по Карабаху і військовій допомозі. Доступно: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/10/2/7268605/>

⁴⁴ У Раді пропонують ввести кримінальне покарання для політиків за взаємодію з Кремлем. URL: <http://umoloda.kyiv.ua/number/3647/2006/150788/>

У стінах українського парламенту був підготовлений проект Постанови «Про Заяву Верховної Ради України щодо ситуації в Нагірному Карабасі» (автор А. Поляков – голова підкомітету з питань дотриманням антикорупційного законодавства у сфері реформування оборонно-промислового комплексу Комітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики, член депутатської групи «Партія «За майбутнє»»⁴⁵. У цьому документі відзначено, що Верховна Рада вважає, що вирішення суперечок військовим шляхом є неприпустимим та таким, що порушує норми міжнародного права. Спроби Азербайджану відстояти власні інтереси військовими методами за активного посередництва Туреччини не забезпечать належного і мирного врегулювання конфлікту... Верховна Рада підтримує заклики міжнародної спільноти щодо необхідності якнайшвидшої стабілізації ситуації за рахунок політико-дипломатичних підходів. Альтернативи мирному переговорному процесу не існує»⁴⁶.

Проект Постанови не підтримало Міністерство закордонних справ України. «Враховуючи, що позиція України стосовно нагірнокарабаського конфлікту, яка містить заклик до припинення війни і кровопролиття та безумовної поваги територіальної цілісності Азербайджану, була неодноразово озвучена Президентом Володимиром Зеленським та Міністром закордонних справ Д. Кулебою, МЗС пропонує утриматися від ухвалення Верховною Радою запропонованого проекту Заяви Верховної Ради України», – резюмували у відомстві⁴⁷.

Натомість у Заяві МЗС України у зв'язку із завершенням війни в Нагірному Карабасі від 11 листопада 2020 р. йдеться про те, що Україна вітає припинення Азербайджаном і Вірменією бойових дій у районі нагірнокарабаського конфлікту. «Вважаємо, що наступним кроком має стати відновлення стабільності і життєдіяльності регіону, а також продовження міжнародних зусиль для досягнення повного врегулювання нагірнокарабаського конфлікту на основі міжнародного права. Україна незмінно і беззастережно підтримує територіальну цілісність Азербайджанської Республіки

⁴⁵ Проект Постанови про Заяву Верховної Ради України щодо ситуації в Нагірному Карабасі. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70248

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Висновки, пропозиції до законопроекту. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-postanovi-pro-zayavu-verkhovnoiradi-ukraini-shchodo-situatsii-v-nagirnomu-karabasi>

в міжнародно визнаних кордонах. Цей принцип є основоположним для України, що досі потерпає від російської агресії, і частина території якої залишається під тимчасовою окупацією Росії», – констатували українські дипломати⁴⁸.

Віцепрем'єр-міністр – міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України О. Резніков у квітні 2021 р. відвідав азербайджанське місто Агдам (майже 30 років знаходилося під контролем так званої Нагірно-Карабаської Республіки) і вкотре наголосив: «Ми поважаємо територіальну цілісність Азербайджану. Вважаємо, що ніхто не має права змінювати кордони, які встановлені і визнані на міжнародному рівні. Ми завжди будемо на вашому боці. Вважаємо, що на сьогоднішній день у нас є напрямки для взаємодії і партнерства»⁴⁹.

Реакція українських медіа на вірмено-азербайджанську війну різнилася. Так «Радіо Свобода» зазначало: «Азербайджан досяг результатів у війні в Карабасі передусім тому, що покладався не лише на дипломатичні зусилля... Подобається це чи ні, але ця війна показала помилковість заяв деяких політиків, що у 21-му столітті не залишається місця для вирішення територіальних суперечок воєнним шляхом...»⁵⁰.

Військовий експерт М. Самусь зазначав, що у XXI столітті «долю війни вирішують високотехнологічні системи – сучасний зв'язок, системи розвідки, системи визначення цілей, системи враження..., адже вірмени у своїх відкритих окопах часто ставали легкою мішенню для безпілотників. І це стосується не тільки дронів»⁵¹. За словами військового оглядача О. Арестовича, військові дії в Карабасі ускладнювалися гірською місцевістю, скельно-бетонними позиціями, які сторони створювали десятки років⁵².

⁴⁸ Заява МЗС України у зв'язку із завершенням війни в Нагірному Карабасі. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-u-zvyazku-iz-zavershennyam-viyni-v-nahirnomu-karabasi>

⁴⁹ Український віцепрем'єр відвідав повернуте Азербайджаном місто в Нагірному Карабасі. URL: https://lb.ua/news/2021/04/14/482379_ukrainskiy_vitsepremier_vidvidav.html

⁵⁰ Війна в Карабасі: уроки для України та її армії. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-v-karabasi-uroky-dlya-ukrainy-ta-yiyi-armiyi/30939727.html>

⁵¹ Там само.

⁵² Військовий експерт розкрив деталі конфлікту у Нагірному Карабасі. URL: <https://wz.lviv.ua/news/421184-viiskovy-ekspert-rozkryv-detali-konfliktu-u-nahirnomu-karabasi>

Зі свого боку військовий оглядач Ю. Бутусов наголошував, що Україні важливо засвоїти досвід не лише Азербайджану, а й Вірменії. «Нинішнє військово-політичне керівництво України ніякої військової реформи не проводить, армія залишається організованою за давно застарілою радянською моделлю, в якій збережені всі її недоліки і загублені більшість чеснот. Відсутній будь-який аналіз того, що відбувається у світі, відсутня програма розвитку ЗСУ, яка б відповідала сучасним вимогам», – стверджував експерт⁵³.

На геополітичний характер збройного протистояння Вірменії і Азербайджану вказував журналіст, публіцист В. Портников: «Уже в перші дні нової карабаської війни мені доводилося стверджувати, що це – не війна Азербайджану проти Вірменії, це не геополітичне посилення Туреччини і навіть не демонстрація переваги «війни дронів» над старою пострадянською армією. А банальна операція відплати, яку президент Росії Володимир Путін організував не стільки проти Карабаху, скільки проти вірменського народу, який наважився відмовитися від корумпованої проросійської влади в ході чергової революції на пострадянському просторі»⁵⁴.

Д. Попович, у статті, яку підготував спеціально для інтернет-портулу «Слово і Діло» відзначав, що «стає абсолютно очевидним, що наступ у Нагірному Карабасі Азербайджан веде «з подачі» Анкари. І це не стільки війна між Вірменією і Азербайджаном, скільки війна між Туреччиною і Росією. І розв'язала її саме Туреччина, використовуючи дружній їй Азербайджан в якості тарана. Про це свідчить наростаючий масштаб бойових дій і активна позиція турецької сторони. Очевидно, що в цьому випадку бойові дії будуть вестися або до останнього азербайджанського солдата, або до вирішення всіх військових завдань, «нарізаних» Реджепом Ердоганом. І якщо Азербайджан зачистить Нагірний Карабах, то з'являється загроза повторення кривавих Сумгаїтських подій»⁵⁵.

⁵³ Війна в Карабасі: уроки для України та її армії. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-v-karabasi-uroky-dlya-ukrainy-ta-yiyi-armiyi/30939727.html>

⁵⁴ Азербайджан і Вірменія пов'язані кривавою мотузкою. Її вузол знаходиться в Кремлі. URL: <https://gazeta.ua/blog/54164/azerbajdzhan-i-vmeniya-povyazani-krivavoyu-motuzkoju-yi-vuzol-znahoditsya-v-kremli>

⁵⁵ Азербайджанський таран і турецький гамбіт: чому почалася війна в Нагірному Карабасі. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/10/01/kolonka/denys-popovych/svit/azerbajdzhanskyj-taran-tureczkyj-hambit-chomu-pochalasya-vijna-nahirmomu-karabasi>

Фахівець з міжнародної політики аналітичного центру «Український інститут майбутнього» І. Куса вважав, що «РФ фактично стала на бік Вірменії, хоча не дозволяє собі однозначних заяв, на кшталт Ердогана, і не може собі це дозволити, оскільки є співголовою групи ОБСЄ. Фактично вона виступає за те, щоб зберегти статус-кво, тобто протистоїть військовій ескалації з боку Азербайджану і Туреччини»⁵⁶. «Головною метою Азербайджану у військовому загостренні в Нагірному Карабасі були переговори на вигідних для нього умовах», – підкреслював директор Центру близькосхідних досліджень І. Семиволос. «Я думаю, це образне твердження від Азербайджану – «йти до кінця», тому що ключове завдання Азербайджану – змусити Вірменію сісти за стіл переговорів і на вигідних для себе умовах укласти мир»⁵⁷, – підкреслив він.

Загалом в українському суспільно-політичному дискурсі події вірмено-азербайджанського конфлікту не отримали особливого ажіотажу. Головними політичними подіями 2020 року в світі жителі України вважали вибори у США (29%), епідемію COVID-19 і пов'язані з нею протиепідемічні заходи (27,5%) і тільки 5% – війну в Нагірному Карабаху⁵⁸.

3. Російсько-грузинська війна

Особливу увагу український соціум звертає на російсько-грузинський збройний конфлікт (2008 р.), оскільки чимало експертів із цією війною пов'язує події 2014 року у Криму – Президент Російської Федерації В. Путін усвідомив свою безкарність, переконався у (а) недієздатності політичних інститутів ЄС, (б) «неповороткості» НАТО, яке продемонструвало нездатність

⁵⁶ Війна не може тривати довго. Експерт розповів, за яких умов почнуться переговори щодо Карабаху. URL: <https://susplne.media/68567-ne-moze-trivati-dovgo-ekspert-rozpoviv-za-akih-umov-pocnuta-peregovori-sodo-nagirnogo-karabahu/>

⁵⁷ Війна за Нагірний Карабах: експерт назвав головну мету Баку. URL: <https://glavred.info/ua/world/voyna-za-nagornyy-karabah-ekspert-nazval-glavnyu-cel-baku-10208645.html>

⁵⁸ Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 4 по 9 грудня 2020 року методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів. Було опитано 2018 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей за вибіркою, що репрезентує доросле населення за основними соціально-демографічними показниками. Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайнефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95.

Соціологічне дослідження виконане у рамках дослідницького проекту Центру Разумкова «Україна-2020–2021: невинуваті очікування, неочікувані виклики».

оперативно реагувати на виклики сучасності. У контексті українських реалій (окупація Російською Федерацією Кримського півострова) значне зацікавлення українського політикуму та ЗМІ викликали також події 44-денної вірмено-азербайджанської війни, зважаючи на спробу Азербайджану силою зброї відновити контроль над територією (Нагірний Карабах), яку понад три десятиліття контролювали сепаратисти у співпраці з Вірменією та Росією.

З геополітичної точки зору на сьогодні Кавказький регіон – один із найнестабільніших, зважаючи на періодичні спалахи військово-політичних конфліктів. У 2008 р. окреслену тезу підтвердила російсько-грузинська війна, яка сколихнула світову громадськість, знайшла широкий відгомін в українській суспільно-політичній думці. Її аналіз доречно розпочати із книги третього Президента України В. Ющенка «Недержавні таємниці. Нотатки на берегах пам'яті» (2014 р.), який у розділі «Грузія 08.08.08» подав власне бачення тогочасних подій, акцентувавши увагу на бездіяльності українського уряду та підступності опозиції. «По факту агресії з боку Росії ані Парламентом України, ані урядом на чолі з Юлією Тимошенко не була дана відповідна оцінка, – писав В. Ющенко. – Я не розраховував на велику підтримку, але мені здавалося, що до цього зобов'язує етика: уряд мав встати на позицію президента і підтримати її, бо це позиція України. Ось це – по-перше. А по-друге, опозиція була ще більш зухвалою, іще більш цинічною – це була друга держава у державі. І якщо згадати тодішні новини, абсолютна більшість українських каналів копіювали подачу, стилістику і зміст російських новин»⁵⁹.

Власне В. Ющенко звертає увагу громадськості на тому факті, що «оцінки цього конфлікту на українських каналах надто часто були тотожними тим, які звучали з кремлівських рупорів»⁶⁰. Він констатував, що «з боку опозиції продовжувалася необмежена критика дій президента України – і це була новина номер один. Опозиція, на мій погляд, взагалі побоюлась виступити одним фронтом за українські інтереси, хоча, можливо, в опозиційній Партії регіонів були й такі люди, які вважали, що це небезпека для України також. Але корпоративні розрахунки виявилися сильнішими, ніж національні»⁶¹.

⁵⁹ Віктор Ющенко: Чому після Грузії – Україна? URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2016/08/8/149175/>

⁶⁰ Там само.

⁶¹ Там само.

«Хвалити Ющенко в Україні – річ вкрай невдячна. Та й, будемо чесними, хіба багато є причин для цього? Впевнений, частина скаже, що заслуг у третього президента немає взагалі. А час його президентства – це час розчарувань і втрачених можливостей. Але 7 серпня, як на мене, треба віддати йому належне. Саме цього дня 12 років тому почалась російсько-грузинська війна. І поведінка Ющенко тоді заслуговує на повагу. Не лише через зброю, яку Україна постачала до Грузії...», – писав журналіст «Радіо Свобода» Л. Стек⁶².

Власну оцінку російсько-грузинського збройного конфлікту висловив голова Верховної Ради України А. Яценюк. У перший день військового конфлікту він провів консультації в режимі телефонних розмов із спікером Грузинського парламенту Д. Бакрадзе, головою Ради Федерації Федеральних Зборів Російської Федерації С. Мироновим та спікером Державної Думи Російської Федерації Б. Гризловим. Головною темою обговорення стала ситуація, що склалася в зоні грузино-південноосетинського конфлікт⁶³. А. Яценюк закликав своїх співрозмовників зробити все можливе, аби «негайно припинити бойові дії та розпочати мирні переговори з метою переведення вирішення конфлікту у мирне русло»⁶⁴.

Висловлюючи свою особисту позицію щодо російсько-грузинського збройного конфлікту А. Яценюк зазначав, що «визнання Російською Федерацією незалежності Південної Осетії та Абхазії відбулося всупереч численним резолюціям Ради Безпеки ООН, у тому числі, і № 1582 від 28 січня 2005 року та №1808 від 25 квітня 2008 року, які визнають дотримання позицій всіх держав-членів, у тому числі і Російською Федерацією принципів

⁶² Треба віддати Ющенко належне: 12 років тому російські бомбардувальники в Грузії збивалися українськими ракетами. URL: <https://novynarnia.com/2020/08/07/yuschenko-georgia/>

⁶³ Голова Верховної Ради України Арсеній Яценюк провів консультації із Спікером Грузинського парламенту Д. Бакрадзе, Головою Ради Федерації Федеральних Зборів Російської Федерації С. Мироновим та Спікером Державної Думи Російської Федерації Б. Гризловим щодо мирного врегулювання ситуації в зоні грузино-південноосетинського конфлікту. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/15549.html?search=%D0%9E%D1%81%D0%B5%D1%82%D1%96%D1%97>

⁶⁴ Там само.

суверенітету, незалежності, територіальної цілісності Грузії в межах її міжнародно визнаних кордонів...»⁶⁵.

Констатуємо – позиція провладних політичних сил України була на боці Грузії, однак варто визнати той факт, що діаметрально протилежну точку зору відстоювала українська опозиція (КПУ, Партія Регіонів та ін.). «Грузія, почавши вночі війну в Південній Осетії з обстрілу і вбивства мирних жителів, надійшла, м'яко кажучи, надто емоційно і злочинно», – відзначав, зокрема, В. Янукович⁶⁶. Лідер тогочасної української опозиції підкреслив, що Росія «явно не була ініціатором цього конфлікту»⁶⁷. Він також заявив, що «будь-які спроби насильно загнати Україну в НАТО приречені на провал»⁶⁸.

Проте відзначимо, що не усі члени Партії Регіонів дотримувалися подібних переконань. Так, Р. Богатирьова, відповідаючи на запитання журналістів про те, чи підтримує вона позицію президента В. Ющенка щодо територіальної цілісності Грузії, чи схиляється на бік В. Януковича, який закликав до визнання Південної Осетії та Абхазії, Р. Богатирьова сказала, що «Янукович висловив лише власну думку, яка не відображає позицію партії»⁶⁹. Як результат, 1 вересня 2008 р. Партія Регіонів виключила її зі свого складу та зі складу Політради. Водночас один із лідерів регіоналів О. Єфремов, зазначив, що заява В. Януковича була результатом консолідованої точки зору Політради Партії Регіонів. «Це не була думка однієї людини», – резюмував він⁷⁰.

Значно радикальнішим у своїх поглядах були українські комуністи. Так, П. Симоненко узагалі вважав необхідним порушити кримінальну справу за фактом незаконного постачання української зброї до Грузії. «Той, хто своїми незаконними діями і за рахунок українського народу сприяв озброєнню режиму Саакашвілі [Президент Грузії – авт.], повинен відповісти перед законом, як

⁶⁵ Позиція Голови Верховної Ради України А.П. Яценюка стосовно визнання Російською Федерацією незалежності Південної Осетії і Абхазії. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/15428.html?search=%D0%9E%D1%81%D0%B5%D1%82%D1%96%D1%97>

⁶⁶ В. Янукович: Дії Грузії в П.Осетії – злочин. URL: <https://www.rbc.ru/politics/05/09/2008/5703cec29a79473dc8148bc4>

⁶⁷ Там само.

⁶⁸ Там само.

⁶⁹ Чи розколюється Партія регіонів через війну в Грузії і НАТО? URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2008/09/8/3550222/>

⁷⁰ Там само.

міжнародний злочинець», – відзначав він⁷¹. При цьому лідер комуністів підкреслив, що у нього «немає ніяких сумнівів», що Президент України В. Ющенко був ознайомлений «з планами свого кума Саакашвілі про розв'язуванні війни на Кавказі». Він наголошував, що поставки української зброї до Грузії, «з благословення Білого дому», були давно узгоджені «між кумами-президентами» і спрямовані на підготовку «варварського нападу» на мирне південно-осетинське місто⁷².

Парламент України намагався висловити власну позицію у питанні російсько-грузинської війни. Народні депутати підготували 7 постанов Верховної Ради VI скликання, в яких намагалися виразити свою позицію щодо російсько-грузинського конфлікту, об'єднавши їх під загальною вівіскою «Про військову агресію Росії в Грузії». Жодна з цих постанов не отримала достатньої кількості голосів для прийняття⁷³. Ініціаторами 5 постанов були депутати з коаліції («Наша Україна – Народна Самооборона», «Блок Юлії Тимошенко»), ще двох – опозиційні депутати. Депутати з фракції «НУНС» ініціювали 4 постанови, депутати Партії Регіонів, КПУ та БЮТ – по одній⁷⁴.

«Відмінність цих постанов полягала у тому, що їх автори по різному трактували та оцінювали дії Росії в Грузії»⁷⁵, – зауважували журналісти. Загалом всі постанови можна поділити на три групи. Перша – це ті, які засуджували агресію Росії проти Грузії (№ 3053 авторства депутатів В. Ар'єва та Ю. Стеця, № 3054 – депутатів Ю. Костенка та Ярослава Джоджика, № 3082 – Б. Тарасюка). До другої групи можна віднести проекти № 3076 та № 3076-2, які були більш поміркованими та прямо не засуджували дії Російської Федерації. До третьої групи належать постанови №3070 та №3076-1, які називали агресором Грузію, а російські війська – миротворчим

⁷¹ Симоненко хочет уголовное дело по поставкам оружия в Грузию. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2008/08/9/4446892/>

⁷² Там само.

⁷³ Як Верховна Рада у 2008 році [не] визнавала агресію Росії проти Грузії. URL: <https://www.rada.oporaua.org/novyny/novini/23287-yak-verkhovna-rada-u-2008-rotsi-ne-vyznavala-ahresiiu-rosii-proty-hruzii>

⁷⁴ Постанова Верховної Ради України «Про визнання незалежності Республіки Південна Осетія та Республіки Абхазія». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DF2DN00A?an=3>

⁷⁵ Там само

контингентом»⁷⁶. Автором першої постанови був лідер КПУ П. Симоненко, другої – депутат від Партії Регіонів О. Лукаш⁷⁷.

Збройний конфлікт на Кавказі поліпшив думку про Росію кожного третього прихильника П. Симоненка і кожного п'ятого прихильника В. Януковича⁷⁸. При цьому, ставлення до Росії у половини прихильників П. Симоненка і 64% прихильників В. Януковича залишилося незмінним. Найгірше відреагували на дії Росії в Кавказькому регіоні потенційні виборці В. Ющенко і А. Яценюка. Близько половини їх прихильників засуджували дії цієї держави. Трохи більше третини симпатиків Ю. Тимошенко і В. Литвина також погіршили своє ставлення до північно-східного сусіда. У той же час більше половини виборців Ю. Тимошенко не змінили свого ставлення, так само, як і третина прихильників В. Ющенко і А. Яценюка⁷⁹.

ВИСНОВКИ

Військові конфлікти у Кавказькому регіоні знаходили своє відображення в українській суспільно-політичній думці. Політики, експерти, журналісти давали власні оцінки чеченським війнам, російсько-грузинській та вірмено-азербайджанським збройним конфліктам. Візія (бачення) цих військових конфліктів різнилося в залежності від політичних, ідеологічних чинників. Вірмено-азербайджанські збройні конфлікти розділили українське суспільство на прихильників Азербайджану (проєвропейські настроєні громадяни України) та сторонників Вірменії (проросійські налаштовані жителі нашої держави). Натомість вищі органи державної влади незалежної України під час військової кампанії Азербайджану (2002 р.) підтримали заклики міжнародної спільноти щодо необхідності якнайшвидшої стабілізації ситуації за рахунок політико-дипломатичних підходів.

⁷⁶ Як Верховна Рада у 2008 році [не] визнавала агресію Росії проти Грузії. URL: <https://www.rada.oporaua.org/novyny/novini/23287-yak-verkhovna-rada-u-2008-rotsi-ne-vyznavala-ahresiiu-rosii-protu-hruzii>

⁷⁷ Там само.

⁷⁸ Дані телефонного опитування, проведеного «Першою рейтинговою системою» 13-16 вересня 2008 р. методом телефонного інтерв'ю за місцем проживання респондентів в п'яти великих містах України. Вибірка складала 990 респондентів віком старше 18 років, статистична похибка не перевищує вала 3,2 %.

⁷⁹ После войны в Грузии сторонники Симоненко и Януковича стали любить Россию еще больше. URL: <https://glavnoe.ua/news/n12742>

Наріжною темою дискусій, які охопили українські медіа та експертні середовища у середині 1990-х на початку 2000-х рр. було питання підсумків російсько-чеченських війн. На розгортання військового конфлікту українська громадськість реагувала неоднозначно: якщо націоналістичні та правоцентричні напрямки української громадської думки трактували її як прояв російських імперських тенденцій та підтримували незалежність Ічкерії, ліві осередки, зокрема комуністи, оцінювали події у Чечні як боротьбу російської та чеченської олігархічних еліт на тлі кризи ельцинської системи. Представники націоналістичних сил (УНА–УНСО) узагалі брали активну участь у бойових діях.

Представники української влади, ЗМІ значну увагу зосереджували на російсько-грузинському збройному конфлікті (2008 р.), оскільки чимало політиків, експертів в Україні із цією війною пов'язує події 2014 року у Криму – Володівір Путін усвідомив свою безкарність та переконався у недієздатності політичних інститутів ЄС, «неповороткості» НАТО, яке продемонструвало невміння оперативно реагувати на виклики сучасності. Події «п'ятиденної війни» у Грузії національно-патріотична українська громадськість розцінювала крізь призму можливого вторгнення російських військ на територію Української держави, зокрема на Кримський півострів. Симпатии Російської Федерації звинувачували керівництво Грузії у спробі дестабілізації етнополітичної ситуації у Кавказькому регіоні, покладали на неї відповідальність за численні жертви та руйнування.

АНОТАЦІЯ

Охарактеризовано воєнні конфлікти у Кавказькому регіоні (вірмено-азербайджанські війни, російсько-грузинський військовий конфлікт, російсько-чеченські війни) у баченні української українського політикуму та інституцій громадянського суспільства. Акцентовано увагу на ставленні українських політичних партій до бойових дій, які розгорталися в Чечні, визначено відмінності між позиціями партій національно-демократичного табору й політичними силами, які репрезентували лівий спектр українського політикуму. Відзначено, що симпатії української суспільно-політичної думки були, здебільша, на боці чеченського народу, який намагався відстояти незалежність від Росії. Констатовано, що український політикум закликав ворожі сторони вжити необхідних заходів для припинення кровопролиття, переконував, що вирішення проблеми силовими, збройними

засобами призведе не тільки до поглиблення конфлікту, а й може негативно вплинути на безпеку в регіоні загалом. Проаналізовано російсько-грузинський та вірмено-азербайджанський збройні конфлікти у візії української суспільно-політичної думки. Акцентовано увагу на інтерпретації перебігу бойових дій українською політичною елітою, представниками політичних партій, провідними мас-медіа країни. Показано ставлення вищого керівництва держави, центральних органів влади до збройних конфліктів у Кавказькому регіоні, наголошено на їх підтримці територіальної цілісності Грузії та Азербайджану. Показано, що значний відгомін в українській суспільно-політичній думці отримали події вірмено-азербайджанського збройного протистояння, зважаючи на підтримку Російською Федерацією невизнаних європейськими державами республік на Закавказзі, а також її окупацію Кримського півострова (2014 р.).

Література

1. New York Times: Принизлива поразка на війні в Чечні навіть через 25 років впливає на Росію. URL: <https://www.unian.ua/world/10789889-new-york-times-prinizliva-porazka-na-viyni-v-chechni-navit-cherez-25-rokiv-vplivaye-na-rosiyu.html>

2. Азербайджан і Вірменія пов'язані кривавою мотузкою. Її вузол знаходиться в Кремлі. URL: <https://gazeta.ua/blog/54164/azerbajdzhan-i-vmeniya-povyazani-krivavoyu-motuzkoyu-iyi-vuzol-znahoditsya-v-kremli>

3. Азербайджанський таран і турецький гамбіт: чому почалася війна в Нагірному Карабасі. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/10/01/kolonka/denys-popovych/svit/azerbajdzhanskyj-taran-tureczkyj-hambit-chomu-pochalasya-vijna-nahirnomu-karabasi>

4. Артимишин П. Початок другої військової кампанії в Чечні: бачення політичного та медійного середовища в Україні. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7329/1/Artymyshyn.pdf>

5. Бондар О. Деякі конфліктологічні аспекти дій російської влади на Північному Кавказі. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1973/Bondar.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

6. В. Янукович: Дії Грузії в П.Осетії – злочин. URL: <https://www.rbc.ru/politics/05/09/2008/5703cec29a79473dc8148bc4>

7. Верховна рада України. Стенограма. 1994 . 20 грудня. Засідання 49. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/3589.html>

8. Верховна рада України. Стенограма. 1994. 13 грудня. Засідання 45. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/3589.html>

9. Висновки, пропозиції до законопроекту. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-postanovi-pro-zayavu-verkhovnoi-radi-ukraini-shchodo-situatsii-v-nagirnomu-karabasi>

10. Війна в Карабасі: уроки для України та її армії. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-v-karabasi-uroky-dlya-ukrainy-ta-yiyi-armiyi/30939727.html>

11. Війна за Нагірний Карабах: експерт назвав головну мету Баку. URL: <https://glavred.info/ua/world/voyna-za-nagornyy-karabah-ekspert-nazval-glavnuyu-cel-baku-10208645.html>

12. Війна не може тривати довго. Експерт розповів, за яких умов почнуться переговори щодо Карабаху. URL: <https://suspilne.media/68567-ne-moze-trivati-dovgo-ekspert-rozpoviv-za-akih-umov-pocnutsa-peregovori-sodo-nagirnogo-karabahu/>

13. Військовий експерт розкрив деталі конфлікту у Нагірному Карабасі. URL: <https://wz.lviv.ua/news/421184-viiskoviyi-ekspert-rozkryv-detali-konfliktu-u-nahirnomu-karabasi>

14. Віктор Ющенко: Чому після Грузії – Україна? URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2016/08/8/149175/>

15. Голова Верховної Ради України Арсеній Яценюк провів консультації із Спікером Грузинського парламенту Д. Бакрадзе, Головою Ради Федерації Федеральних Зборів Російської Федерації С. Мироновим та Спікером Державної Думи Російської Федерації Б. Гризловим щодо мирного врегулювання ситуації в зоні грузино-південноосетинського конфлікту. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/15549.html?search=%D0%9E%D1%81%D0%B5%D1%82%D1%96%D1%97>

16. День в історії – закінчення Першої Чеченської війни. URL: https://galinfo.com.ua/news/den_v_istorii_zakinchennya_pershoi_chechenskoi_viyuny_275024.html

17. Депутатка «слуги» каже, що Україна за потреби військово підтримає Азербайджан. Аваков пропонує шукати їй таблетки. URL: <https://hromadske.ua/posts/deputatka-marchenko-zayavila-sho-ukrayina-za-potrebi-vijskovo-pidtrimaye-azerbajdzhan-avakov-zaperechuye>

18. Дідич Б. Воїн. Сашко Білий. URL: <https://charivne.info/news/32417-voyin-sashko-bilyj>

19. Друга чеченська війна. URL: <https://www.jnsn.com.ua/h/0930N/>

20. За крок від великої війни: чим особливий новий конфлікт Вірменії та Азербайджану. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2020/09/28/7114757/>

21. Заява МЗС України у зв'язку із завершенням війни в Нагірному Карабасі. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-u-zvyazku-iz-zavershennyam-vijni-v-nagirnomu-karabasi>

22. Зеленський і Алієв обговорили війну на Донбасі та конфлікт у Нагірному Карабасі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2839561-zelenskij-i-aliev-obgovorili-vijnu-na-donbasi-ta-konflikt-u-nagirnomu-karabasi.html>

23. Зеленський розповів про чітку позицію по Карабаху і військовій допомозі. Доступно: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/10/2/7268605/>

24. Кравченко М. Бойові операції українців в Чечні. URL: https://censor.net/ru/blogs/3235209/boyiov_operats_ukrantsv_v_chedn

25. Кравченко М. Контакти УНА-УНСО з Чеченською Республікою Ічкерія. URL: https://censor.net/ru/blogs/3229465/kontakti_unaunso_z_chedchenskoju_respublkoju_chkerya

26. МакГаффі Ю. «Україна – не Росія». Як і чому Київ 30 років йде геть від Москви – BBC. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/ukrajina-rossiya-yak-daleko-ukrajina-pishla-vid-rosiji-za-ostanni-30-rokiv-ostanni-novini-50178922.html>

27. На повед у неформалов. *Слава родини*. 1990 . 23 июня. С. 3.

28. Нагірний Карабах: 30 років протистояння. <https://www.radiosvoboda.org/a/29064079.html>

29. Пархоменко Ю. Навіщо Кремлю Чечня? URL: <https://adastra.org.ua/blog/navisho-kremlyu-chechnya>

30. Перша Чеченська війна. URL: <https://www.jnsn.com.ua/h/1211M/>

31. Підлущкий О. Чи стануть російсько-чеченські проблеми проблемами України? URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/den-planeti/radgosp-ob>

32. Позиція Голови Верховної Ради України А.П. Яценюка стосовно визнання Російською Федерацією незалежності Південної Осетії і Абхазії. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/15428.html?search=%D0%9E%D1%81%D0%B5%D1%82%D1%96%D1%97>

33. Портников В. Як Росія стала Чечнею. URL: https://lb.ua/world/2021/09/06/493299_yak_rosiya_stala_chechneyu.html

34. После войны в Грузии сторонники Симоненко и Януковича стали любить Россию еще больше. URL: <https://glavnoe.ua/news/n12742>

35. Постанова Верховної Ради України «Про визнання незалежності Республіки Південна Осетія та Республіки Абхазія». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DF2DN00A?an=3>

36. Проект Постанови про Заяву Верховної Ради України щодо ситуації в Нагірному Карабасі. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70248

37. Росія – рекетир: іще в 1995 Дудаєв попереджав про плани Росії вторгнутись у Крим. URL: https://texty.org.ua/fragments/78492/Rosija_reketyr_ishhe_v_1995_Dudajev-78492/

38. Симоненко хочет уголовное дело по поставкам оружия в Грузию. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2008/08/9/4446892/>

39. Стенограма засідання Верховної Ради Української РСР. Засідання 6 (3 жовтня 1990 р.). URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4441.html>

40. Стенограма засідання Верховної Ради Української РСР. Засідання 80 (26 липня 1990 р.). URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4423.html>

41. Треба віддати Ющенку належне: 12 років тому російські бомбардувальники в Грузії збивалися українськими ракетами. URL: <https://novynarnia.com/2020/08/07/yuschenko-georgia/>

42. У «Слузі народу» прокоментували заяву Марченко щодо військової допомоги Азербайджану. URL: <https://www.unian.ua/politics/azerbaydzhan-u-sluzi-narodu-prokomentovali-zayavu-marchenko-shchodo-viyskovoji-dopomogi-azerbaydzhanu-novini-ukrajina-11168402.html>

43. У Раді пропонують ввести кримінальне покарання для політиків за взаємодію з Кремлем. URL: <http://umoloda.kyiv.ua/number/3647/2006/150788/>

44. Український віцепрем'єр відвідав повернуте Азербайджаном місто в Нагірному Карабасі. URL: https://lb.ua/news/2021/04/14/482379_ukrainskiy_vitsepremier_vidvidav.html

45. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 270, оп. 2, спр. 12, арк. 66.; Заява Центрального Проводу Народного Руху України. *Вісник Руху*. 1995. Спеціальний випуск. С. 22.

46. Чи розколюється Партія регіонів через війну в Грузії і НАТО? URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2008/09/8/3550222/>

47. Як Верховна Рада у 2008 році [не] визнавала агресію Росії проти Грузії. URL: <https://www.rada.oporaua.org/novyny/novini/23287-yak-verkhovna-rada-u-2008-rotsi-ne-vyznavala-ahresiurosii-proty-hruzii>

48. Як починалась перша Чеченська війна 22 роки тому. URL: <https://hromadske.ua/posts/persha-chechenska-viina-22-roki>

49. 25 років тому почалася Перша російсько-чеченська війна. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/first-russo-chechen-war/30320463.html>

**Information about the authors:
Tkachuk Pavlo Oleksandrovych,**

Adjunct

Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
32, Heroiv Maidanu Str., Lviv, 79026, Ukraine

Skorych Liliia Vasylivna,

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor at the Department of Humanities
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
32, Heroiv Maidanu Str., Lviv, 79026, Ukraine